

Érettségi fogalomtár

narrátor, elbeszélő: a novella, mese műfajára jellemző; az a személy, aki elmeséli nekünk a történetet. Azonos lehet a történet egyik szereplőjével is, mesélhet E/1-ben is, E/3-ban is.

írói eszközök: minden olyan irodalmi sajátosság, amit egy író alkalmazhat az olvasó szórakoztatására. Pl: párbeszéd, szereplők bemutatása, szereplők megformálása, szereplők viszonya, események ábrázolása, események sorrendje, helyszín, idő, leíró szövegrészek, narratív megjegyzések, cím megválasztása, visszatérő motívumok (tárgyak, fogalmak, események)

ábrázolásmód: ahogyan a szerző szavakkal bemutat, leír valamit. Lehet pl. részletező, lírikus (mikor sok hasonlatot, megszemélyesítést, metaforát használ), szentimentális (érzelmes), stb.

motívum: a műben visszatérő, ismétlődő jelenség (lehet egy tárgy, szimbólum, természeti jelenség pl. víz, éjszaka)

elbeszélői szerkezet: novellára, mesére, regényre jellemző. Az elbeszélő szerkezeti egységekre oszthatja a művet, elkülönítheti az egyes részeket attól függően, hogy milyen időben, milyen helyszínen játszódnak, vagy lehet szerkezeti határvonal egy esemény is az adott műben, amitől számítva felgyorsulnak az események, vagy épp lelassulnak, stb.

cselekmény: a műben egymást követő események sora. Ez mindig a bonyodalommal indul, minden esetben van egy érzelmi csúcspont, ezt hívjuk tetőpontnak, és a végén ott a megoldás, ami lezárja a cselekményt.

irónia: mikor valamit mondunk, de valójában nem úgy gondoljuk, és ez érezhető a kimondott szavak hangsúlyából.

funkció: irodalmi értéket teremtő sajátosság a műben, ami vonatkozhat az elbeszélés módjára, a szerkezeti tagolásra, a szereplőkre, a párbeszédre, a leírásokra, a humorra, stb.

poétikai megoldás/előadásmód: írói vagy költői megszólalás, ami az adott költőre jellemző

leírás: olyan szövegrész, amiben részletesen bemutatnak valakit vagy valamit

életkép: olyan szövegrész a versben, amely egy konkrét, hétköznapi élményt jelenít meg

bölcsélet: filozofikus gondolat, aminek az a célja, hogy elgondolkodtassa, fejlődésre sarkallja az olvasót

megszólításos szerkesztés: olyan előadásmód a versben, amely valakinek vagy valaminek a megszólításán keresztül írja le a gondolatait, érzéseit

szövegforma: ez minden esetben arra vonatkozik, hogy a szöveg hogy néz ki. Ebből a fogalomból tehát ki kell zárni a tartalmat, a jelentést, csak azt kell figyelni, hogy milyen hosszúságúak a sorok, egy versszakban hány sor van, egy sorban hány szótag található, milyen a vers rímelése, hány versszak alkotja a verset, elbeszélése esetében hány bekezdés alkot egy fejezetet, vannak-e dőlt betűvel írt szövegrészek, milyen írásjeleket használ a szerző pl: idézőjel, gondolatjel, stb.

novella: rövid történet, aminek mindig van egy mesélője, elbeszélője. Kevés helyszínen játszódik, kevés szereplővel, kevés az esemény is, viszont ezek szimbolikus jelentőséggel bírnak. Általában csattanóval végződik. Jellemzőek rá a rövid, fordulatos párbeszéd, a rövid, de érzékletes leírások. A szereplőket nem ismerjük meg igazán, csak kiragad egy momentumot az életükből, és egy fordulatot vagy tanulságot élnek át az olvasó előtt.

irodalmi toposz: olyan irodalmi motívum (lásd fentebb) vagy költői kép, amely különböző korokon keresztül fent maradt az irodalomban, jelentése nem változott, csak a hozzá kapcsolódó szövegekörnyezet. Ilyen toposz pl az út, ami az irodalomban az életutat jelképezi, vagy az ősz, ami az elmúlás örökös szimbóluma, stb.

dramaturgia: az egy műben megírt események elrendezésének az elve. Fontos eleme a logika, hogy a cselekmény érthető legyen. Minden rendszerezési elvnek van logikája, ami nem mindig ugyanaz, de mindegyikben van valamilyen következetesség. Pl: mikor az események visszafelé haladnak, vagy megismétlődnek, stb.

nyelvi megjelenítés/megformálás: azt jelenti, hogy az író vagy költő milyen szóhasználat szerint, milyen költői vagy író képek (hasonlat, metafora, megszemélyesítés, stb) segítségével fogalmazza meg mondanivalóját.

mese sajátosságai: a mesének is van elbeszélője, ezt ebben az esetben mesélőnek nevezzük. A mesét mesés, vagyis varázslatos elemek szövik át, amelynek a valóságban nem léteznek, ilyenek a mesés lények, tündérek, beszélő állatok, repülő szőnyegek, stb. A mesében előfordulnak lehetetlen események, amelyek meghazudtolják a fizika törvényeit. A mesének általában van tanulsága, amiből az olvasó is tanulhat valamilyen bölcsességet. Vannak a mesékben is motívumok, azaz ismétlődő szimbólumok, pl. a számok, hétfejű sárkány, a három kismalac, vagy az, hogy mindig a legkisebbik fiú megy el szerencsét próbálni.

groteszk: a félelmetes, torz elemek együttes ábrázolása a kedves, komikus elemekkel. Gyakran a legszélsőségesebb, legviccesebb elemek találkoznak a legtragikusabb elemekkel.

elhallgatás: amikor a történet egyes eseményei, vagy az egyes események okai nincsenek leírva, kimondva a műben. Célja, hogy elgondolkodtassa az olvasót, hogy feszültséget teremtsen.

mi a szerepe...: az ilyen jellegű feladatokban arra kell választ adni, hogy a feladatban megjelölt szövegrész, pl egy párbeszéd vagy a párbeszéd, milyen funkciót töltenek be a

műben, vagyis hogyan befolyásolják a mű egészének az értelmezését. Ha nem lennének a műben, akkor mi változna, miért szükségesek, a szerző miért tartotta fontosnak, hogy beleépítse a műbe.

milyen műfaji sajátosságok...: ebben az esetben tudni kell, hogy az elemezendő műnek mi a műfaja, és meg kell vizsgálni, hogy annak a műfajnak a jellegzetes ismertető jegyei előfordulnak-e a konkrét műben. Pl egy novellának valóban kevés szereplője van e, vagy valóban kevés helyszínen játszódik e.

cím és a szöveg kapcsolata...: ebben az esetben mindig meg kell vizsgálni, hogy a novella vagy mese címe hogyan jelenik meg a műben, mi köze van a mű szövegéhez, a műnek melyek részére utal, pl: a szereplőre, a tanulságra, az időre, amiben játszódik, esetleg a műfajra, vagy a cselekmény valamely fontos eseményére.